МЕДИЧНЕ ПРАВО

УДК 342.723:614.253.84

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2018.33.06>

Морозова О.О., Морозова В.О.

ЗАХИСТ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

У статті досліджуються проблеми захисту права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, визначаються способи захисту особистих немайнових прав.

Ключові слова: захист цивільних прав, захист особистих немайнових прав, способи захисту, способи захисту особистих немайнових прав, таємниця про стан здоров'я, фізична особа, захист права фізичної особи на таємницю про стан її здоров'я.

Право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я належить до фундаментальних особистих немайнових прав фізичної особи. Повага до приватного життя людини важлива складова будь-якого демократичного суспільства. Проте її рівень в сучасному українському суспільстві є недостатній. Одним з ефективних засобів підвищення поваги до приватного життя є правовий захист.

Проблемою захисту цивільних прав, зокрема особистих немайнових прав, до яких відноситься право на таємницю про стан здоров'я, науковці почали займатися з 60-70 років минулого століття. Вагомий вклад в ці досліджування внесли С.М. Братусь, І.Л. Бачило, Л.М. Грузова, В.П. Грибанов, Т.Б. Дмитрієва, О.В. Кохановська, Л.О. Красавчикова, Л.В. Красицька, І.Я. Купов, М.С. Малєїн, М.М. Малєїна, І.Л. Петрухин, О.О. Підопригора, В.Л. Попов, З.В. Ромовська та ін. Та зазначена проблема не втрачає своєї актуальності. А особливої актуальності захист права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я набуває в умовах впровадження новітніх інформаційних технологій.

Аналіз чинного законодавства, що стосується використання відомостей, які відносяться до лікарської таємниці (Конституція України, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закони України: «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про інформацію», «Про психіатричну допомогу», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про прокуратуру», «Про донорство крові та її компонентів», «Про захист персональних даних» та ін. свідчить, що лікарська таємниця відповідає вимогам охороноздатності права [9, с. 538], а саме:

- інформація довірена або стала відомою особі-держателю в силу виконання нею своїх професійних обов'язків;
- особа, якій довірена або стала відомою інформація, не перебуває на державній або муніципальній службі (службі в органах місцевого самоврядування), в іншому випадку така інформація стає службовою таємницею;
- заборона на поширення довіреної або такої, що стала відомою, інформації, яка може завдати шкоди правам і законним інтересам довірителя, встановлена законодавством;
- інформація не відноситься до відомостей, що становлять державну або комерційну таємницю.

Це дає підстави стверджувати, що для правового регулювання суспільних відносин стосовно відомостей, які відносяться до лікарської таємниці можливо застосовувати правовий інститут регулювання суспільних відносин стосовно конфіденційної інформації.

Право на збереження лікарської таємниці, як самостійної складової професійної таємниці, закріплене у багатьох нормативно-правових актах міжнародного рівня. Ст. 6 Європейської хартії прав пацієнтів (Право на привітність і конфіденційність) наголошує: «Кожен має право на

конфіденційність особистої інформації, включно з інформацією про свій стан здоров'я та можливі діагностичні й терапевтичні процедури, а також на захист своєї приватності під час проведення діагностичних оглядів» [13].

Підручник з лікарської етики Світового лікарського товариства (World Medical Association – WMA) визначає безумовним обов'язком лікаря зберігання абсолютної конфіденційності усього, що він знає про своїх пацієнтів, навіть, після їх смерті [11, с. 54].

Цивільне законодавство України наділяє фізичну особу правом на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України) та на таємницю про стан свого здоров'я, під якою розуміє факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також відомості, одержані при її медичному обстеженні, зобов'язує кожну фізичну особу утримуватись від поширення будь-якої інформації про хворого, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з будь-яких джерел та забороняє вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. (ст. 286 ЦК України).

Водночас, суб'єктивне право, що належить особі, повинно забезпечуватися відповідними правовими засадами від його порушень та інакше уповноважений суб'єкт не має правової можливості захистити його. Тому, визнаючи за тією чи іншою фізичною особою певні суб'єктивні права і обов'язки, цивільне законодавство надає фізичній особі право на їх захист. Способам захисту, які можуть застосовуватися до порушників цивільних прав, юридична наука приділяє особливу увагу. В.П. Грибанов поділяє їх на:

- фактичні, що застосовуються уповноваженою особою самостійно (необхідна оборона, заходи крайньої необхідності);

- оперативні, які хоча і є способами юридичного впливу, але застосовуються самою уповноваженою особою (відмова від прийняття простроченого виконання);

- державно-примусові, застосування яких входить до компетенції державних або громадських органів, до яких входять цивільно-правові санкції як способи цивільно-правової відповідальності та способи державно-примусового характеру як визнання права за тією чи іншою особою (поділ загального майна між власниками, повернення сторін у первинний стан внаслідок визнання правочину недійсним тощо, які не можуть бути віднесені ні до цивільних санкцій, оскільки не пов'язані з покладанням на правопорушника цивільно-правової відповідальності, ні до способів оперативного впливу, бо застосовуються не самою уповноваженою особою, а тим органом, який розглядає і вирішує даний цивільно-правовий спір) [12].

Але, способи захисту, які можуть застосовуватися до порушників цивільних прав слід співвідносити з характером порушеного права, що захищається. Так самостійне застосування фізичною (уповноваженою) особою способів фактичного або оперативного характеру у випадку порушення таємниці про стан її здоров'я важко уявити. Це свідчить про те, що не всі цивільні права, зокрема особисті немайнові права можуть захищатися за допомогою запропонованих «універсальних» способів захисту.

Зауважимо, що сутність шкоди, що пов'язана з лікарської таємниці має психологічно-духовний, моральний аспект і є вторгненням в особисте життя фізичної особи та може причинити небезпечні та непередбачені наслідки для неї та її близького кола.

Досліджуючи проблеми захисту особистих немайнових прав С.М. Братусь до цивільно-правових засобів їх захисту відносить:

- право вимагати визнання особою немайнового права, якщо воно порушено або оспорується;
- право вимагати припинення дій, що порушують особисте право;
- право вимагати вчинення позитивних дій спрямованих на усунення наслідків порушення і які забезпечують відновлення порушеного права [10].

З ним солідаризується і інші вчені. Так, Л.О. Красавчикова поділяє способи захисту особистих прав на:

- визнання права відновлення становища, що існувало до порушення права;
- припинення дій, що порушують право;
- припинення і зміну правовідношення [14].

Наукою цивільного права були розроблені і такі способи захисту особистих прав як відшкодування моральної шкоди та самостійний захист фізичною особою своїх особистих прав. Законодавство України, на відміну від зарубіжного, довго йшло до правового визнання відшкодування моральної шкоди як способу захисту особистих немайнових прав. Поява у правовій системі компенсації моральної шкоди значно розширює можливості захисту права фізичної особи на лікарську таємницю. Відповідно до сучасного цивільного законодавства моральна шкода полягає у тому числі у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів та у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також її ділової репутації (ст. 23 ЦК України). Наділяючи фізичну особу правом звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу цивільне законодавство визначає наступні способи захисту цивільних прав (ст. 16 ЦК України):

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

При цьому наголошується, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках. Законодавець також надає право фізичній особі на самозахист як свого цивільного права так і права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Під самозахистом ЦК України розуміє застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням та обираються самою особою чи встановлюються договором або актами цивільного законодавства (ст. 19 ЦК України).

В Україні лікарська таємниця фізичної особи може бути поширена без її згоди чи її законних представників за умови, якщо відповідний випадок передбачений в законодавстві або в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Аналізуючи сучасне законодавство України з позицій правомірного розголошення лікарської таємниці, можна помітити, що законодавець, визначивши перелік відомостей, що становлять лікарську таємницю та зазначивши, що їх заборонено розголошувати, не визначив чітко перелік випадків, коли таке розголошення є законним.

Отже, існуючий правовий режим щодо захисту права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я потребує подальшого удосконалення. Враховуючи, що порушена лікарська таємниця відновленню не піддається, особливу актуальність в рамках цивільно-правової охорони лікарської таємниці набувають, на наш погляд, способи захисту, що направлені на запобігання даного правопорушення, наприклад, посилення відповідальності посадових осіб та створення правових умов невідворотності покарання за порушення лікарської таємниці.

Використанні джерела:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Цивільний Кодекс України: закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 29. – Ст. 228.
6. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23 червня 1995 р. № 239/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 23. – Ст. 183.
7. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
8. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – Ст. 143.
9. Бачило І.Л. Информационное право / І.Л. Бачило, В.Н. Лопатин, М.А. Федотов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 789 с.
10. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права / С.Н. Братусь. – М.: Госюриздат, 1963. – 198 с.
11. Вілл'ємс Джон Р. Підручник з лікарської етики / Переклад з 2-го англ. видання 2009 року; за ред. академіка АМН України, Голови Комітету з лікарської етики Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ) Любомира Пирога. – Ferney-Voltaire Cedex: World Medical Association, 2009. – 140 с.
12. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. – М.: «Статут», 2001. – 411 с.
13. Європейська хартія прав пацієнтів від 15 листопада 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cop.health-rights.org/ru/teaching/51/European-charter-of-patient-s-rights>
14. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук / Красавчикова Лариса Октябриевна; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 1994. – 435 с.

Morozova O., Morozova V. Protection of the right of an individual to the secret about his health

The article examines the problems of protecting the right of an individual to secrecy about his health, identifies ways of protecting personal non-property rights. It is noted that the essence of the harm associated with medical secrecy has a psychological-spiritual, moral aspect and is an intrusion into the personal life of an individual and can cause dangerous and unintended consequences for him and his inner circle. The author marks that in Ukraine, the medical secret of an individual may be disclosed without his or her consent or legal representatives, assuming that the relevant case is stipulated by law, or in the interests of national security, economic welfare and human rights. Analyzing the current legislation of Ukraine from the standpoint of lawful disclosure of a medical secret, it can be observed the legislator, having specified the list of information constituting medical secrecy and noted that they are prohibited, did not clearly define the list of cases where such disclosure is legal.

Therefore, the available legal regime for the protection of the right of an individual to secrecy about his/her health needs to be improved in future. Taking into account that the violated medical secrecy cannot be restored, in the author's opinion, the methods of protection aimed at preventing this kind of offense, such as strengthening the responsibility of officials and creating legal conditions for the inevitability of punishment for violations, become especially relevant in the framework of civil legal protection of medical secrecy.

Key words: protection of civil rights, protection of personal non-property rights, methods of protection, methods of protection of personal non-property rights, secrecy of health, individual, protection of the right of an individual to secrecy of his health.